

ОЦЕНКАТА НА ГОВОРЕЩИЯ ЗА СЕБЕ СИ И ЗА ДРУГИТЕ
(НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ 1 Л., ЕД.Ч.
В ЕДНА ТРАНСПОЗИЦИЯ ПО ВРЕМЕ)

Елица Маринова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

THE SPEAKER'S ASSESSMENT OF HIMSELF
AND THE OTHERS (OBSERVATION ON FIRST-PERSON
IN ONE TRANSPOSITION OF TENSE FORMS)

Elitsa Marinova
Plovdiv University „Paisii Hilendarski“

The object of the current study is to present the Bulgarian future first-person verb forms in the state of transposition of Future Tense instead of Present or Past Tense. Transposition finds a place in several research works. It studies a variety of characteristics: readiness, opportunity, negative attitude, outrage, and resentment. Previous researchers' studies cover only the matter of second – and third-person verb forms. The speaker as creator of the communicative act is always marked as *positive* and chooses linguistic combinations according to their subjective view. It may be assumed that the specific characteristic, which is the resentment, is transferred over another person, who is a participant, or who is not present in the communicative act.

Keywords: transposition, Bulgarian, Future Tense, first-person, negative attitude, positive attitude

Във фокуса на настоящото изследване попадат първоличните глаголни форми в транспозицията бъдеще време вместо сегашно или минало време. Коментарите на специалистите по езикознание за транспозицията са придружени от примери, които в огромния брой случаи обхващат само второ и трето лице. За целите на изследването ще бъдат използвани характеристиките на първо лице, които ще послужат за изясняване на съчетаването на първоличните форми със спецификите на транспозицията по време и влиянието на контекста върху употребата на бъдеще време.

Възможностите за постигане на стилистичен ефект на морфологично ниво отдавна са описани както в системните трудове по морфология и стилистика, така и в специализираните изследвания. Изследователите се спират и на спецификите на процеса, при който една граматична форма се предпочита пред друга.

Коментар върху замяната на глаголни форми, техните вторични значения, както и върху влиянието на контекста, намираме при К. Попов, който дава следното обяснение – „Преносни са значенията, които се пренасят от формите на едно глаголно време върху друго глаголно време. При това пренасяне се вмъкват и елементи от контекста, а преносната употреба добива стилистическа или модална функция“ (Попов, Попова/Роров, Ророва 1975: 16).

В. Станков, автор на първото цялостно изследване, посветено на стилистичния потенциал на българския глагол, разграничава преките от преносните значения на граматичните форми, като подчертава, че при вторите „се наблюдава логическо противоречие между общото (и основното) граматическо значение на формата и контекста“ (Станков/Stankov 1981: 14). Несъответствието между избраната грамема и елементите на контекста се отбелязва и в други становища по въпроса. М. Илиева коментира процеса на замяна, като дава следното обяснение: „Транспозициите са употреби на езикови форми, които противоречат на лингвистичния и ситуационен контекст“ (Илиева/Иlieva 2004: 70). Подобно е и мнението на Р. Ницолова, която също извежда противоречието между избраната грамема и контекст, в който „друга форма има своята основна употреба“ (Ницолова/Nitsolova 2008: 156). Като алтернатива на транспозиция В. Маровска посочва термина *граматическа метафора*, като общото между двете наименования е процесът на пренасяне. Изследователката формира становището си върху други отношения между грамемите. В „Стилистика на българския език“ от 2007 г. В. Маровска коментира транспозицията като замяна, основана на семантична аналогия между грамемите. Целта на замяната според Б. Дикова пък не е да се изрази значението на заменяната форма, а да се постигне експресия в резултат на контраста между употребената форма и контекста“ (Дикова/Dikova 2014: 5).

Обвързването на морфологичните категории и замяната на съответните граматични форми в тях коментира И. Куцаров, за когото транспозицията е „употребата на един маркиран член във функциите на друг маркиран член или на главното значение на немаркиран член в една и съща морфологична категория“ (Куцаров/Kutsarov 2007: 37 – 38).

Транспозицията бъдеще време вместо минало или сегашно намира своето място в трудовете, посветени на стилистичните възможности на българския глагол. Изследователите съсредоточават вниманието си върху различни нейни черти.

С. Стоянов и С. Георгиев я посочват в своите системни трудове по българска морфология, без обаче да определят какъв точно е ефек-

тът от замяната на глаголните форми. В примерите им, извлечени от художествената литература, е дадено следното разчитане на употребата – „Сърди ли се старият? – Ще се сърди (= сърди се), разбира се, като не го зачитат!“ (примерът е по Стоянов/Stoyanov 1964: 369) и „Сърди ли се старият? – „Ще се сърди (сърди се), разбира се, щом не го зачитат“ (примерът е по Георгиев/Georgiev 1996: 332).

В описанието на транспозицията В. Станков включва отсенките потенциална готовност и способност за осъществяване на действието, като дава следния „превод“ на формите: „*Ще опитваш* юначеството си върху едно беззащитно момиче! *И ще отговаряш* (курс. авт. – Е.М.) така на учителката си!“ като „*Можеш* (способен си) *да опитваш* юначеството си върху едно беззащитно момиче! *И можеш* (в състояние си, позволяваш си) *да отговаряш* (курс. авт. – Е.М.) така на учителката си!“ (примерите са по Станков/Stankov 1981: 69).

В своята „Стилистика на българския език“ В. Маровска разглежда замяната на сегашно време с бъдеще и откроява възможността формите „да изразят и не *итеративност*, а *континуативност* (курс. е мой – Е. М.) обикновено в зависимост от лексикалното значение на глагола“ (Маровска/Marovska 2007: 174).

Най-пълното описание на граматичната метафора намираме при Р. Ницолова. Тъй като коментарът на изследователката хвърля светлина върху различни специфични черти на транспозицията, ще си позволим да го цитираме в пълния му обем:

„С използването на бъдеще време на преден план излиза старото значение на модалния глагол *ща*, (курс. авт. – Е.М.) т.е. подчертава се, че действието се е извършило или се извършва именно поради желанието на глаголното лице, което си е позволило твърде неприемливи от гледна точка на говорещия действия. С тази транспозиция говорещият означава подчертано отрицателно отношение към извършеното действие и изреченията с бъдеще време са силно емоционално маркирани“ (Ницолова/Nitsolova 2008: 310).

В изследването си „За някои употреби на формата за бъдеще време в българския и чешкия език“ Б. Дикова също откроява ролята на говорещия и оценката му. Употребата на бъдещи форми се свързва със значението като възмущение и негодувание, както и възможността действието да продължава и занапред. Коментирана е и експресията, която може да се получи чрез транспозиция по лице (3 л., ед. ч. вместо 2 л., ед. ч.). Чрез транспозицията по лице, която цели да отдалечи слушащия от акта на комуникация и да изрази негативно отношение на говорещия, на практи-

ка се усилва възмущението, произтичащо и от транспозицията по време (вж. Дикова/Dikova, http://belb.info/personal/dikova/Bistra_Dikova_4.htm).

От описанието на Р. Ницолова можем да направим заключение, че транспозицията е двустранна – от една страна, глаголното лице извършва неприемливи действия, а от друга, говорещото лице изразява отрицателно отношение към тези действия. Повечето примери за тази транспозиция, дадени от изследователите, са за второ и трето лице, броят на първоличните форми е много по-малък. Ако съберем всички значения на транспозицията, т.е. отрицателната оценката на говорещия и действията, които си позволява слушащият или обектът на разговор, при употребата на първолична форма глаголна форма в бъдеще време се получава обяснението, че говорещият се възмущава от собствените си действия. Дали обаче първо лице може да прояви негативно отношение към себе си?

В изследването „Българинът в своите местоимения“ основният обект на изследователския интерес на М. Илиева са личните местоимения. На говорещия, централна фигура в комуникативния акт, принадлежи подборът на езиковите средства в речта. За т.нар. егоцентризм – подбора на езикови средства, М. Илиева коментира, че „като общочовешки феномен предполага очаквана отрицателна оцененост на чуждото“ (Илиева/Иlieva 2004: 70). Разпределението на белезите *добър* и *лош* има следния вид: „положително се оказва *вътрешното, близкото, своето*, а отрицателното *външното, далечното, чуждото*“ (курс. авт. – Е.М.) (Цивян/Tsivyan, цит по Илиева/Иlieva, 2004: 27). В полето на транспозициите всяко отдалечаване от *аз-а* е натоварено в по-малка или в по-голяма степен с отрицателно отношение, съответно и с етикета *лош* – най-видимо е отчуждаването в транспозицията на трето лице вместо второ, където се цели отстраняване на слушащия от разговора.

Присъствието на *аз-елемента* в транспозициите по лице е подробно описано от П. Баракова, автор на раздела *Транспозиции на лицето в българския и полския език*, която откроява положителната характеристика на първото лице и произтичащата от него съпричастност при употребата. Изследователката коментира няколко ситуации с „настаняването“ на първолична форма вместо очакваните второлични и третолични форми¹:

¹ Всички използвани примери за коментираните транспозиции на първо лице са по (Гугуланова, Шимански, Баракова/Gugulanova, Shimanski, Barakova 1993).

**а) първо лице единствено число вместо второ лице
единствено число**

Транспозицията се определя от П. Баракова като рядка и употребима „в специфични речеви актове, каквито са напр. речта на възрастните към децата или речта, насочена към кучето, котката или други домашни любимци“ (Гугуланова, Шимански, Баракова/Gugulanova, Shimanski, Barakova 1993: 142). Посочени са следните примери с обръщение на майка към дете: *Как хубаво папкам!* (вм. *папкаш*). *Какво добро момче съм* (вм. *си*). Употребата на първо лице при разговор с деца възрастните използват „най-вероятно с афективна функция, въобразявайки си, че подпомагат и улесняват децата при взаимната комуникация“ (Гугуланова, Шимански, Баракова/Gugulanova, Shimanski, Barakova 1993: 142). Подобна е ситуацията с транспозицията по лице и число – 1 л., мн. ч. вместо 2 л., ед.ч. отново с подпомагащата функция на *аз-а* в действията на детето (спане и ядене) – *Сега ще спинкаме. Сега ще папкаме.*

**б) първо лице множествено число вместо второ лице
единствено число**

П. Баракова обвързва замяната най-вече с т.нар. „докторско ние“, като отчита добронамереното отношение от страна на лекаря към пациента, подобно на отношението на възрастния към детето. *Как сме?; Днес по-добре ли сме?*

Тъй като на този тип транспозиция нееднократно е обръщано внимание, ще си позволим да цитираме и други изследователски мнения, потвърждаващи положителното за слушащия включване на *аз-а* в речта.

М. Илиева отчита, че *аз-ът* винаги се характеризира с положителна оценка и всичко, свързано с него, се определя като добро. Във връзка с тези уточнения тя коментира транспозицията и ролята на говорещия, който „предлага на събеседника си собствения свят с неговата положителна оценъчност като подкрепа и закрила“ (Илиева/Иlieva 2004: 73).

Транспозицията намира обяснение и при В. Станков, който я извежда извън отношението лекар – пациент и коментира, че преносното значение на първо лице е „свързано с изразяването на особен нюанс на съпреживяване, съчувствие и се среща при обръщение [...] в изрази от рода на „*Как сме, взехме ли изпита?*“ (курс. авт. – Е.М.) (Станков/Stankov 1981: 35).

**в) първо лице множествено число вместо трето лице
единствено число**

Приведен е пример с разговор между майки, при който употребата на първолична глаголна форма (с изпускане на личното местоимение) е характеризирана като „вид „съпричастно“, съучастническо включване на говорещия“ (Гугуланова, Шимански, Баракова/Gugulanova, Shimanski, Barakova 1993: 145) – *Та, разказваше ми за дъщеря си. Значи имаме си ново гадже, така ли?*

Връщайки се на транспозицията бъдеще време вместо сегашно и минало време, която характеризираме като високоекспресивна, можем да отчетем момента на сблъсък между възмущението, от една страна, и винаги положителното *аз*, от друга. Ако съществува негодувание при наличие на първолична форма, би могло да бъде обяснено като негативно отношение, което е насочено навън, към друго лице. В приложените примери от оригинални български художествени текстове и преводни такива от руски език елементите на контекста насочват към възмущението на говорещия, което в повечето случаи е породено от некоректните изказвания на второто лице.

В голям процент от случаите се наблюдават несъщински въпроси, обвързани с предходно изказване на втори комуникатор, което е възприето от говорещия като неприемливо и възмутително. С поставянето на въпросите не се цели даване на отговор, а чрез тях първото лице оценява твърдението на събеседника като напълно несъстоятелно.

1. – *И вие сигурно си спомняте някои сделки.*

– *Как няма да ги помня, когато аз пишех действителните договори, а канцеларията – фиктивните (БР/ВР).*

2. *Онези двамата ловци от Сърнено, Енчевите братя, нали ги знаеш? Те намерили де се крие вълчицата, взели ѝ вълчетата. Три. Донесли ги в село.*

– *Лъжеш ме – каза Давидко.*

– *Какво ще те лъжа, донесли ги (ЙЙ/УУ).*

3. *Тази песен беше тъжна, в нея се разправяше как мъжът не бил доволен от жена си, защото тя не била хубава като на млади години. „Че как ще съм хубава като на млади години – отвърнала невястата, – когато девет рожби съм родила, девет люлки съм люляла, над девет гроба плакала“ (ГК/ГК).*

4. – *Е, нещо има ли вече... нещо чула ли си? – навеждаше се Кина.*

– *Какво ще го чувам ма, како, хората ли ще трябва да ми го казват... нали го виждам, пред очите ми е... (ГК/ГК).*

5. *А бе дано те господ научи, Джонко, защо не отиде, че да те посрещнат и да те нагостят като акцизен стражар и да те дарят с някоя риза?*

– *Как **ще отида**, кай, нали още щом се покажа, ще ме познаят и бай Станьо, и децата му (Ч/Ch).*

6. *Борментал с огромен интерес остро се взря в очите на Филип Филипович.*

– *Смятате ли, Филип Филипович?*

– *Какво **ще смятам**, сигурен съм (МБ/МВ) – преводът е на Б. Мисирков.*

Борменталь с чрезвычайным интересом остро взгляделся в глаза Филиппа Филипповича:

– *Вы полагаете, Филипп Филиппович?*

– *Нечего **полагать**, уверен в этом (МБ/МВ).*

– *Ты пьян как сапожник! – сказал Чичиков.*

– *Нет, барин, как можно, **чтоб я был** пьян! Я знаю, что это нехорошее дело быть пьяным (НГ/ NG).*

7. *Моля ви се, Ливерий Авериевич! Какво високомерие! Прекланям се пред вашата възпитателна работа. Прегледът на въпросите се повтаря в дневния ред. Чел съм го. Вашите схващания за духовното развитие са ми известни. Възхищавам се от тях. [...] Аз ли **ще им се присмивам**?! (БП/ВР).*

*Господь с вами, Ливерий Авериевич! Какое тут високомерие! Я преклоняюсь перед вашей воспитательной работой. Обзор вопросов повторяется на повестках. Я читал его. Ваши мысли о духовном развитии солдат мне известны. Я от них в восхищении. [...] Мне ли **смеяться** над такими вещами? (БП/ВР).*

При последния пример се наблюдават и някои допълнителни елементи на контекстовото обкръжение, които подсилват транспозицията. За разлика от оригиналния руски текст, в българския превод е добавен и удивителен знак, показателен за оценката на говорещия към предходно изказване на друго лице.

Друга част от примерите също са натоварени с негативна оценка за предходно изказване, без обаче първото лице да я изразява с несъщински въпрос.

1. *Господи, че то същинска мишка сякаш че е. Вяра, настрана ти казах! Ах, господин Боянов, как не се боите!*

– *А, **ще се боя**! Колко съм ги ловил! (ЙЙ/УУ).*

2. *Бе ти... какво направи? – каза Мавроди. – Как можа? Как го улови?*

– *Няма да го уловя. Ще го гледам ли?* (ЙЙ/УУ).

Трета група от примери представя отрицателно отношение към действия, които на лицето му се налага да извършва въпреки своето нежелание. Особено отчетливо е отношението на говорещия чрез употребата на наречието *все*, насочващо и към многократността на действието.

1. *Кой каквото прави, аз все посрещам, все изпращам. Задала се делегация от село при министри да иде, аз ще я посрещна; тъща се накрулила да ми гостува, аз пак там* (Ч/Ch).

2. *Мнозина чиновници хукнаха един през друг, за да засвидетелстват почитта си. Но аз не мръднах от мястото си. Когато минаваше през нашето отделение, всички скочиха и си закопчаваха фракковете, но аз – все едно, че нищо не става. Какво представлява този директор? **Ще** му **ставам** на крака – никога! И какъв директор е той? Така, а не директор* (НГ/NG).

*Многие чиновники побежали наперерыв, чтобы показать себя перед ним. Но я ни с места. Когда он проходил через наше отделение, все застегнули на пуговицы свои фраки; но я совершенно ничего! Что за директор! чтобы **я встал** перед ним – никогда! Какой он директор? Он пробка, а не директор* (НГ/ NG).

Налага се да се направи уточнението, че в примерите от руските художествени текстове транспозициите се осъществяват в преводите им. Интересно е да се отбележи, че руските текстове, от които са извлечени примерите, в оригиналните си варианти съдържат глаголи от несвършен вид. В един от примерите наблюдаваме глаголна форма за минало време – *я встал*. Предвид механизма на образуване на синтетично бъдеще време само със свършени по вид глаголи в руския език можем да отчетем не темпорална, а стилистична употреба на формите за бъдеще време.

Приемаме становището на Р. Ницолова за двустранния характер на граматичната метафора, тъй като засяга както говорещия като автор на изказването, така и лицето, за което се отнася изказването. Остава въпросът как присъства възмущението, характерно за граматическата метафора, при първоличните форми. Направен е опит за изясняването на тези форми чрез транспозиции по лице, където присъства аз-елементът. За всички тях (1 л., ед.ч. вместо 2 л., ед.ч.; 1 л., мн.ч. вместо 2 л., ед.ч; 1 л., мн.ч. вместо 3 л., ед.ч.) П. Баракова отчита съпричастие и съчувствие, пораждащо се от използването на първо лице. В изследването си „Българинът в своите местоимения“ М. Илиева тълкува първо лице като винаги положително и носещо белега *добро*,

същите характеристики присъстват и в раздела за транспозиции, където отново е отчетена подпомагащата функция на *аз-а* и съпричастността, която се поражда от наличието на първо лице. За транспозицията на бъдеще време при първо лице би могло да се приеме, че възмущението, присъщо за транспозицията, се прехвърля върху друго лице, участник или не в акта на комуникация. В приложените примери с първолични бъдещи глаголни форми от българската и руската художествена литература отчитаме влиянието на контекста върху транспозицията по време – в повечето случаи глаголните форми се откриват в конструкцията на недействителни въпроси, изразяващи оценката на говорещия за предходно изказване. В някои примери негативното отношение се увеличава и чрез други средства (напр. наречията *все* и *никога*), а в един от случаите е отчетено разминаване между препинателните знаци в българския и руския вариант, при което в превода от руски език на български е добавен удивителен знак, подсилващ транспозицията (срв. *Мне ли смеятъся над такиими вещами?* и *Аз ли ще им се присмивам?!*).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Георгиев/Georgiev 1996:** Георгиев, С. *Морфология на българския книжовен език*. Велико Търново: Абагар, 1996. [Georgiev, S. *Morfologiya na balgarskiya knizhoven ezik*. Veliko Tarnovo: Abagar, 1996.]
- Гугуланова, Шимански, Баракова/Gugulanova, Shimanski, Barakova 1993:** Гугуланова, И., М. Шимански, П. Баракова. *Българско-полска съпоставителна граматика. Том 4: Семантичната категория комуникат*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Gugulanova, I., M. Shimanski, P. Barakova. *Balgarsko-polska sapostavitelna gramatika. Tom 4: Semantichnata kategoriya komunikat*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”.]
- Дикова/Dikova 2014:** Дикова, Б. *Транспозиции на глаголните форми в българския и чешкия език. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“*. Пловдив, 2014. [Dikova, B. *Transpozitsii na glagolnite formi v balgarskiya i cheshkiya ezik. Avtoreferat na disertatsionen trud za prisazhdane na obrazovatel'nata i nauchna stepen „doktor“*. Plovdiv, 2014.]
- Дикова/Dikova, [http](#):** Дикова, Б. *За някои употреби на формата за бъдеще време в българския и чешкия език. // Българска лингвистична библиотека*.

<http://belb.info/personal/dikova/Bistra_Dikova_4.htm>, 15 март 2023. [Dikova, B. *Za nyakoi upotrebi na formata za badeshte vreme v balgarskiya i cheshkiya ezik.* // *Balgarska lingvistichna biblioteka.* <http://belb.info/personal/dikova/Bistra_Dikova_4.htm>, 15 March 2023.]

Илиева/Иlieva 2004: Илиева, М. *Българинът в своите местоимения.* Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2004. [Иlieva, M. *Balgarinat v svoite mestoimeniya.* Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2004.]

Куцаров/Kutsarov 2007: Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya.* Plovdiv: UI “Paisiy Hilendarski”, 2007.]

Маровска/Marovska 2007: Маровска, В. *Стилистика на българския език.* Пловдив: КОТА принт ООД, 2007. [Marovska, V. *Stilistika na balgarskiya ezik.* Plovdiv: KOTA print OOD, 2007.]

Ницолова/Nitsolova 2008: Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya.* Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2008.]

Попов, Попова/ Popov, Popova 1975: Попов, К., В. Попова. *Въпроси по езиковата стилистика.* София: Народна просвета, 1975. [Popov, K., V. Popova. *Vaprosi po ezikovata stilistika.* Sofia: Narodna prosveta, 1975.]

Станков/Stankov 1981: Станков, В. *Стилистични особености на българския глагол.* София: Народна просвета, 1981. [Stankov, V. *Stilistichni osobenosti na balgarskiya glagol.* Sofia: Narodna prosveta, 1981.]

Стоянов/Stoyanov 1964: Стоянов, С. *Грамматика на българския книжовен език.* София: Наука и изкуство, 1964. [Stoyanov, S. *Gramatika na balgarskiya knizhoven ezik.* Sofia: Nauka i izkustvo, 1964.]

ИЗТОЧНИЦИ

БП/ВР: Б. Пастернак. *Доктор Живаго.* Преводач: С. Бранц. София: Народна култура, 1989. [B. Pasternak. *Doktor Zhivago.* Prevodach: S. Brants. Sofia: Narodna kultura, 1989.]

БП/ ВР: Б. Пастернак. *Доктор Живаго.* Санкт-Петербург: Лимбус Пресс, 1999. [B. Pasternak. *Doktor Zhivago.* Sankt-Peterburg: Limbus Press, 1999.]

БР/ВР: Б. Райнов. *Няма нищо по-хубаво от лошото време.* Пловдив: Христо Г. Данов, 1983. [B. Raynov. *Nyama nishto po-hubavo ot loshoto vreme.* Plovdiv: Hristo G. Danov, 1983.]

- ГК/ГК:** Г. Караславов. *Избрани произведения. Том пети.* София: Български писател, 1979. [G. Karaslavov. *Izbrani proizvedeniya. Tom peti.* Sofia: Balgarski pisatel, 1979.]
- ДТ/ДТ:** Д. Талев. *Гласовете ви чувам.* София: Български писател, 1966. [D. Talev. *Glasovete vi chuvam.* Sofia: Balgarski pisatel, 1966.]
- ЙЙ/УУ:** Й. Йовков. *Избрано.* София: Труд, 2022. [Y. Yovkov. *Izbrano.* Sofia: Trud, 2022.]
- ЙЙ/УУ:** Й. Йовков. *Старопланински легенди.* София: Захарий Стоянов, 2020. [Y. Yovkov. *Staroplaninski legendi.* Sofia: Zahariy Stoyanov, 2020.]
- МБ/МВ:** М. Булгаков. *Кучешко сърце.* Преводач: Б. Мисирков. София: Народна култура, 1989. [M. Bulgakov. *Kucheshko sartse.* Prevodach: B. Misirkov. Sofia: Narodna kultura, 1989.]
- МБ/МВ:** М. Булгаков. *Кучешко сърце.* Преводач: М. Загорчев. София: Фама+, 2023. [M. Bulgakov. *Kucheshko sartse.* Prevodach: M. Zagorchev. Sofia: Fama+, 2023.]
- МБ/МВ:** М. Булгаков. *Дяволиада.* Кишинев: Литература Артистикэ, 1989. [M. Bulgakov. *D'yavoliada.* Kishinev: Literatura Artistike, 1989.]
- НГ/NG:** Н. В. Гогол. *Избрани творби в три тома. Том II. Петербургски повести. Ревизор. Женитба.* София: Народна култура, 1976. [N. V. Gogol. *Izbrani tvorbi v tri toma. Tom II. Peterburgski povesti. Revizor. Zhenitba.* Sofia: Narodna kultura, 1976.]
- НГ/NG:** Н. В. Гоголь. *Петербургские повести.* Минск: Народная Асвета, 1976. [N. V. Gogol'. *Peterburgskie povesti.* Minsk: Narodnaya Asveta, 1976.]
- НГ/NG:** Н. В. Гогол. *Избрани творби в три тома. Том III. Мъртви души.* Преводач: Д. Подвързачов. София: Народна култура, 1977. [N. V. Gogol. *Izbrani tvorbi v tri toma. Tom III. Martvi dushi.* Prevodach: D. Podvarzachov. Sofia: Narodna kultura, 1977.]
- НГ/NG:** Н. В. Гоголь. *Избранные произведения.* Киев: Дніпро, 1974. [N. V. Gogol'. *Izbrannye proizvedeniya.* Kiev: Dnipro, 1974.]
- Ч/Ch:** Чудомир. *Събрани съчинения в 3 тома. Том I.* София: Български писател, 1981. [Chudomir. *Sabrani sachineniya v 3 toma. Tom I.* Sofia: Balgarski pisatel, 1981.]